

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی

سال یازدهم، شماره‌ی ۳۴
تابستان ۱۳۹۰، صفحات ۲۸-۴۸

جمال محمدی^۱
حمیدرضا رخشانی‌نسب^۲

تحلیل رفتاری عوامل کمی و کیفی مؤثر بر جذب شهروندان به پارک‌های شهری در اصفهان

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۹/۰۴/۱۶

چکیده

در این مقاله عوامل مؤثر بر جذب شهروندان به پارک‌های شهری اصفهان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. هدف پژوهش «سنجش تاثیر متغیرهای تعیین کننده رفتار شهروندان همچون وضعیت اشتغال، جنسیت، سن و نوع وسیله نقلیه‌ی در اختیار خانوارها بر زمان استفاده از پارک‌های شهری و دسترسی و جذب شهروندان به آنها» می‌باشد. روش پژوهش «توصیفی- تحلیلی و پیمایشی» است که با تکمیل ۳۰۰ پرسشنامه در ۸ پارک شهری اصفهان انجام شده است. برای تحلیل داده‌های حاصل از پرسشگری و سنجش تعامل متغیرهای مورد مطالعه، از آزمون‌های «تحلیل واریانس»، «ضریب فی و کرامر»، «آماره‌ی کندال سی»، «توکی» و

۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان. Email: Rakhshanasab_h@yahoo.com

«کای اسکویر پیرسن» استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد رابطه‌ی بین برخورداری از اتومبیل شخصی و دسترسی به پارک‌های شهری و ارتباط وضعیت شغلی و سنی شهروندان با نوع جاذبه‌ی پارک‌ها معنادار است. در مقابل، جنسیت افراد تفاوت معناداری با نوع جاذبه‌ی پارک‌ها دارد.

کلید واژه‌ها: پارک‌های شهری، جاذبه‌های طبیعی، جاذبه‌های مصنوعی، ویژگی‌های ایمنی و دسترسی، اصفهان.

مقدمه

آنچه که امروزه در سرآغاز قرن بیست و یکم برای شهرهای ما بحران محسوب می‌شود و چهره شهرها را زشت و نابسامان و شهروندان را انسان‌هایی بی‌روح، خسته و آزرده نموده است، گسستن و نابودی تدریجی پیوند انسان و طبیعت است که متأسفانه در سال‌های اخیر در امر توسعه‌ی شهری و نظام شهرنشینی کشور ما به این مسأله کمتر توجه شده است (زنگی‌آبادی و مختاری ملک‌آبادی، ۱۳۸۴: ۱۲). اندیشمندان یکی از مؤثرترین راه‌های مقابله با معضلات شهرنشینی را تقویت رابطه انسان شهرنشین با طبیعت دانسته‌اند، رابطه‌ای که در زندگی شهری تا حدودی گسسته شده است (شاهوندی، ۱۳۸۵: ۱).

پیامدهای توسعه‌ی شهری و پیچیدگی‌های معضلات زیست‌محیطی شهرها موجودیت فضای سبز و گسترش آن را برای همیشه اجتناب‌ناپذیر کرده است. شهرها به عنوان کانون‌های تمرکز، فعالیت و زندگی انسان‌ها برای اینکه بتوانند پایداری خود را تضمین نمایند، چاره‌ای جز پذیرش ساختار و کارکردی متأثر از سیستم‌های طبیعی ندارند (ملک‌قاسمی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۸۲). پارک‌ها یکی از عوامل شکل‌دهنده‌ی شهرها به شمار می‌آیند و به دلیل فضای سبز قابل ملاحظه‌ی خود علاوه بر داشتن تأثیرات زیست‌محیطی، به سبب ایجاد چشم‌اندازهای زیبا و سبز در زیبایی شهرها سهم بسیار زیادی دارند (کرد و همکاران، ۱۳۸۶: ۷۵). ایجاد چشم‌اندازهای زیبا و سبز در ایجاد آرامش روحی و روانی شهروندان تأثیر انکارناپذیری داشته

و عامل ایجاد تعادل بین انسان، شهر و طبیعت به شمار می‌آیند. باید توجه داشت که ایجاد پارک و فضای سبز به تنهایی برای جذب شهروندان و استفاده از این مکان‌ها کافی نبوده بلکه توان پارک‌های شهری در جذب مردم، متأثر از سیستم‌های رفتاری و عوامل کمی و کیفی متعددی است که می‌بایست مورد شناسایی قرار گیرند.

در این پژوهش شهر اصفهان به عنوان نمونه‌ای از باغ‌شهرهای ایرانی که سابقه‌ای دیرینه در باغ‌سازی و ایجاد فضاهای سبز و روح‌انگیز داشته، مورد بررسی قرار گرفته است. اصفهان به لحاظ جمعیتی جایگاه سوم را در سلسله مراتب شهری کشور داراست، دومین شهر صنعتی ایران و از نظر آلودگی هوا نیز دومین شهر کشور بعد از تهران است. آلودگی بیش از اندازه‌ی هوا و استقرار صنایع بزرگی چون ذوب آهن، تأسیسات پتروشیمی، کارخانه‌ی سیمان سپاهان و سایر صنایع موجود در مجاور اصفهان، باعث شده تا این شهر از سرانه‌ی فضای سبز نسبتاً بالایی برخوردار باشد.

تراکم و ازدحام بیش از اندازه‌ی جمعیت، آلودگی هوا و ... زندگی شهروندان را در اصفهان دچار مخاطره نموده و بسیاری از بیماری‌های جسمی چون بیماری‌های ریوی و قلبی در حال افزایش است. شهروندان شهر آلوده و صنعتی اصفهان برای رهایی از خستگی‌های ناشی از فعالیت‌های روزمره، تمدد اعصاب و غیره، بخشی از اوقات فراغت خود را در پارک‌ها و فضاهای سبز شهر سپری می‌نمایند. استفاده‌ی نسبتاً زیاد مردم از پارک‌های اصفهان، متناسب‌سازی وضع موجود را مطابق با عوامل متعددی که بر بهره‌گیری شهروندان از پارک‌ها تأثیر دارد، مطرح می‌نماید. بر این اساس، پژوهش حاضر عوامل کمی و کیفی مؤثر بر جذب شهروندان را از نظر رفتاری تحلیل می‌نماید.

مبانی نظری

امروزه توسعه و گسترش فضای سبز با توجه به گسترش روزافزون جمعیت و ساخت و سازهای شهری و نیاز ضروری انسان‌ها به فضای سبز جهت ایجاد تعادل اجتماعی، جسمانی و روحی در افراد به‌طور چشمگیری رو به افزایش است (ترابی فارسانی، ۱۳۸۴: ۱۸۷). پارک‌ها و

فضاهای سبز شهری قادرند فرصت‌های تفریحی باارزشی را برای کسانی که در شهرها زندگی می‌کنند، فراهم نمایند (Muderrso and Dem, 2004: 72). فرصت‌هایی برای ورزش، استراحت و سلامتی بدنی و ذهنی (از طریق بهره‌گیری از شیوه‌های مفید زندگی) به عنوان ابزاری برای جلوگیری از محرومیت اجتماعی به وسیله‌ی دسترسی تمام مردم به امکانات و تسهیلات، تقویت جوامع از طریق به وجود آوردن فضاهای عمومی، رفع مشکلات اجتماعی و به وجود آوردن مکان‌هایی آرام در شهر به منظور ارتقاء سلامت ذهنی افراد، از عملکردهای دیگر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری است (Scottish Natural Association, 1981: 2).

در زمان حاضر اهمیت فضای سبز بر کسی پوشیده نیست، بویژه اهمیتی که از نظر تفریحی و تفرجی دارد (لقائی، ۱۳۷۱: ۶۷). چنانکه در اغلب مطالعات بر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری به عنوان عامل مهمی که می‌تواند کیفیت زندگی اجتماعی را ارتقاء دهد، تأکید شده است. به گونه‌ای که باربوسا^۳ معتقد است، فضای سبز نقش تعیین کننده‌ای در حمایت از سیستم‌های اجتماعی و اکولوژیکی شهری دارد (Barbosa et al, 2007: 13). انسان در هر شرایطی روزانه به چند ساعت سکوت و آرامش نیاز دارد و این نیاز با فشردگی جمعیت در محل مسکونی و زندگی آپارتمان‌نشینی در آینده بیشتر خواهد شد. بنابراین، ایجاد و توسعه‌ی فضای سبز شهری که انسان بتواند دست کم روزانه ساعتی را در آرامش و دور از هیاهو بگذراند، به صورت ضرورت واقعی خودنمایی می‌کند (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۴۱).

از آنجا که پارک‌ها و فضاهای سبز شهری فضاهایی برای آرامش شهروندان محسوب می‌شوند و خانواده‌ها و افراد برای خارج شدن از قید و بندهای زندگی به این مکان‌ها مراجعه می‌نمایند، ایجاد ایمنی، امنیت و آسایش فاکتورهای مهم در جذب شهروندان به پارک‌ها خواهند بود. چرا که خانواده‌ها و افراد بدون ایجاد این احساس نمی‌توانند به این فضا برسند (رزمی، ۱۳۸۴: ۷۴). بارکر^۴ از مؤسسان نظریه‌ی «روانشناسی اکولوژیکی» به بررسی الگوهای رفتاری افراد با رفتارهایی که به طور جمعی در محیط بروز می‌کند، می‌پردازد. او معتقد است بین ابعاد فیزیکی

3 - Barbosa

4 - Barker

و رفتاری در محیط‌های رفتاری، تناسب و رابطه‌ی خاصی وجود دارد (امین‌زاده و افشار، ۱۳۷۸: ۴۵).

رفتار فرد نسبت به پارک‌ها و فضاهای سبز شهری، تجلی‌انگیزه‌ها و طرز تفکر، شناخت و یا تصور مردم از محیط اطراف و هنجارهای فرهنگی آن‌هاست (Chapin and Brail, 1969: 41). یک محیط رفتاری شخص را قادر می‌سازد تا به مجموعه‌ای از علائق خود دست یابد. این علائق برای افراد گوناگون می‌تواند بسیار متفاوت باشد (Barker, 1968: 17).

ادراک فرد از فضا نیز رابطه‌ی مستقیمی با مقیاس عناصر موجود در فضا و همچنین سرعت ناظر دارد. این مسأله به صورتی است که فضا برای بینندگان مختلف با سرعت‌های متفاوت اثرات متعددی را به جای می‌گذارد (صفوی، ۱۳۸۰: ۷۱). پارک‌های شهری از جمله محیط‌های رفتاری هستند که در فواصل زمانی مختلف، الگوهای رفتاری مختلفی را می‌توان در آنها مشاهده نمود.

به طور کلی از دیدگاه رفتاری افراد جذب پارک‌هایی می‌شوند که سازگاری بیشتری با الگوهای رفتاری که در آنها روی می‌دهد، داشته باشند. سازگاری الگوی رفتاری با محیط فیزیکی، سبب می‌شود تا برخی از پارک‌های شهری در ارتباط با تعدادی از الگوهای رفتاری مناسب‌تر بوده و قابلیت‌های بیشتری را جلوه نمایند.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌هایی که در این پژوهش مطرح شده، عبارتند از:

۱. بین نوع وسیله‌ی نقلیه‌ی در اختیار خانوارها و فاصله‌ی آنها از پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری وجود دارد.
۲. بین وضعیت شغلی شهروندان و زمان استفاده‌ی آنها از پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری وجود دارد.
۳. بین جنسیت شهروندان و جاذبه‌های پارک‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد.
۴. بین وضعیت سنی شهروندان و جاذبه‌های پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

مواد و روش‌ها

با توجه به متغیرهای مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش «توصیفی-تحلیلی و پیمایشی» است. اطلاعات مورد نیاز از طریق تکمیل ۳۰۰ پرسشنامه در ۸ پارک شهری اصفهان و به شیوه‌ی تصادفی گردآوری شده است. پرسشنامه‌ها اغلب در ساعات اوج استفاده از پارک‌ها (ساعات ۱۰/۵ الی ۱۲/۵ و ۱۶ الی ۲۱) در سه فصل بهار، تابستان و پاییز و در روزهای مختلف هفته تکمیل شده است.

با توجه به اینکه تعداد افراد بازدیدکننده از پارک‌های شهری اصفهان به‌طور متوسط روزانه حدود ۲۶۰۰ نفر است^۶، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران^۶ (حافظ‌نیا، ۱۳۸۰: ۱۴۰)، با احتمال خطای ۵ درصد و ضریب اطمینان ۹۵ درصد، ۲۹۲ نفر تعیین شده است. در این پژوهش، جهت اطمینان بیشتر ۳۰۰ نفر مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. سپس با توجه به سهم و درصد بازدیدکنندگان در هر یک از پارک‌های شهری، پرسشنامه‌ها در پارک‌ها بین بازدیدکنندگان توزیع و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری گردید. روایی^۷ صوری و محتوایی پرسشنامه با ضریب ۰/۷۶ و پایایی^۸ آن با استفاده از «ضریب آلفای کرونباخ» ۰/۸۸ تعیین شده است. ضمن اینکه از آراء و نظرات دو نفر از متخصصان مرتبط با موضوع، برای سنجش روایی و پایایی اولیه‌ی ابزار پژوهش بهره گرفته شد. پس از گردآوری اطلاعات مورد نیاز، با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS (کلاتری، ۱۳۸۷) و با بهره‌گیری از آزمون‌های آماری «تحلیل واریانس»، «ضریب فی و کرامر»، «آماره ی کندال سی»، «توکی» و «کای اسکویر پیرسن» فرضیه‌های پژوهش مورد آزمون واقع شد. لازم به ذکر است، از آنجا که شهر اصفهان یک شهر توریستی است، ۱۷/۳ درصد پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی توسط گردشگرانی که از پارک‌ها

۱- تعداد بازدیدکنندگان مکان‌های گذران اوقات فراغت در شهر اصفهان، روزانه بیش از ۲۶۰۰ نفر است، لیکن رقم مذکور فقط مربوط به بازدیدکنندگان پارک‌هایی است که مقیاس عملکرد آنها شهری است و سایر پارک‌ها و فضاهای سبز شهر اصفهان را در بر نمی‌گیرد.

6 - Cochran
7 - Validity
8 - Reliability

در حال بازدید بوده‌اند، تکمیل شده است.

متغیرهای پژوهش

جاذبه‌های طبیعی

۱- گل‌ها و گیاهان زیبا، ۲- چمن، ۳- چشم‌انداز پارک، ۴- امکانات مناسب جهت برپایی چادر، کمپ و ...، ۵- هوای سالم پارک، ۶- سایه‌ی درختان، ۷- نزدیکی به پدیده‌های طبیعی (رودخانه، کوه و ...)، ۸- زیبایی پارک، ۹- محیط آرام و دلنشین پارک.

جاذبه‌های مصنوعی

۱- وسایل بازی کودکان، ۲- جذابیت‌های ورزشی پارک، ۳- سطوح تزئینی داخل پارک، ۴- نوشته‌های دیواری جذاب، ۵- ساختمان‌های پارک، ۶- سیستم نورپردازی پارک، ۷- آبنا‌های جذاب، ۸- رنگ‌های جذاب و شاد، ۹- نظافت و پاکیزگی پارک، ۱۰- مبلمان پارک، ۱۱- روشنایی (نور) مناسب.

ویژگی‌های ایمنی و دسترسی

۱- ایمنی مسیرهای پیاده داخل پارک، ۲- ایمنی بالای وسایل بازی کودکان، ۳- ازدحام جمعیت، ۴- امنیت پارک.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اصفهان با تاریخ بسیار کهن و آثار باستانی بی‌شمار، از شهرهای نمونه‌ی جهان است و بنا به گفته‌ی آندره مالر نویسنده و پژوهشگر فرانسوی، فقط شهر فلورانس در دنیا با آن قابل مقایسه است. این شهر مرکز استان اصفهان و از شمال به شهرستان‌های اردستان، نطنز و کاشان و از جنوب به شهرضا، از شرق به نایین و استان یزد و از مغرب به نجف‌آباد محدود است (دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۷: ۱). رودخانه‌ی زاینده‌رود به عنوان یک محور طبیعی که از کوه‌های کوهرنگ در استان چهارمحال و بختیاری سرچشمه می‌گیرد، اصفهان را به دو قسمت شمالی و

جنوبی و چهارباغ به عنوان محور انسانی، این شهر را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم نموده است. به این ترتیب شهر اصفهان از چهار منطقه‌ی بزرگ جغرافیایی تشکیل شده است. اصفهان علاوه بر آثار تاریخی و فرهنگی فراوان، دارای مراکز چمن باغ گل‌ها، باغ پرندگان، پارک جنگلی ناژوان، مجموعه‌ی تفریحی کوه صفه و پارک‌ها و فضاهای سبز بسیار زیادی است که زبانزد خاص و عام بوده و مورد بهره‌برداری شهروندان قرار می‌گیرند.

وجود مراکز تفریحی فوق به همراه زمینه‌های اشتغال و فعالیت‌های صنعتی، باعث شده تا این شهر از تمرکز جمعیتی نسبتاً زیادی برخوردار شود. به طوری که جمعیت آن از ۱/۲۶۶/۰۷۲ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱/۶۰۱/۲۲۷ نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). اصفهان در سال‌های اخیر به دلیل مکانیابی نامناسب صنایع اطراف آن، به لحاظ آلودگی هوا دومین شهر آلوده‌ی کشور شناخته شده است. مسایل مذکور موجب شده تا فضای سبز و پارک‌ها در اصفهان گسترش نسبتاً زیادی داشته و در بین شهرهای کشور از بالاترین سرانه‌ی فضای سبز برخوردار گردد.

با توجه به اینکه پژوهش حاضر به صورت موردی بر روی پارک‌های شهری صورت گرفته، پارک‌هایی که ویژگی ناحیه‌ای یا محله‌ای داشته‌اند، حذف و پارک‌هایی که در مقیاس شهری به شهروندان خدمات ارایه می‌نمایند، مورد بررسی واقع شده‌اند (جدول ۱).

جدول ۱- مشخصات پارک‌های شهری اصفهان

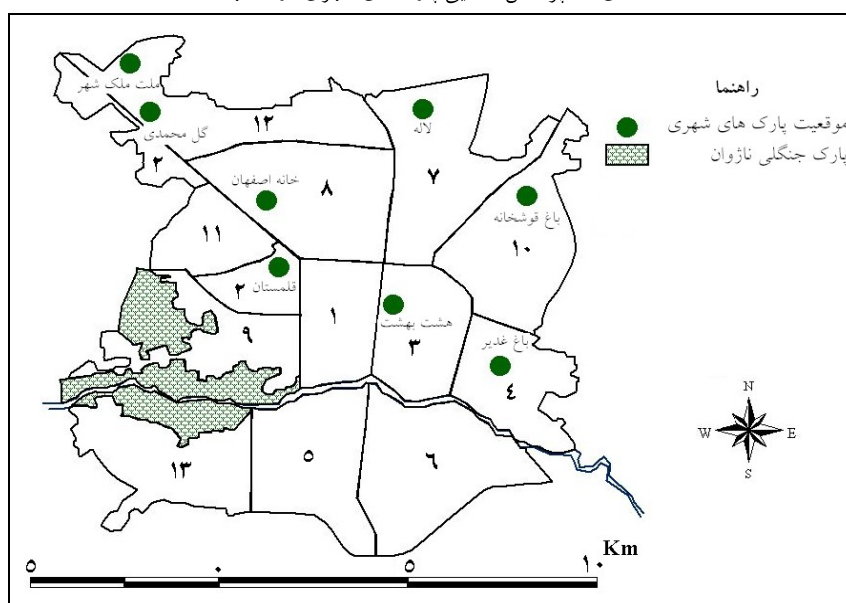
نام پارک	منطقه‌ی شهری	مساحت (متر مربع)
غدیر	۴	۳۰۴۰۲۹
لاله	۷	۱۲۵۰۶۱
شهید رجایی (هشت‌بهشت)	۳	۱۰۴۴۸۸
گل محمدی	۱۲	۷۷۳۳۳
قلمستان	۲	۵۹۵۶۴
باغ‌قوشخانه	۱۰	۴۵۱۵۶
ملت ملک‌شهر	۱۲	۴۳۵۹۳
خانه اصفهان	۸	۲۱۵۰۲

Source: <http://www.isfahanparks.org>.

همانگونه که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود، پراکنش فضایی پارک‌های شهری در سطح شهر اصفهان نامتعادل است. به‌گونه‌ای که ۲ پارک از پارک‌های شهری اصفهان (۲۵ درصد) در منطقه‌ی ۱۲ مکانیابی شده و مناطق ۱، ۵، ۶، ۹، ۱۱ و ۱۳ فاقد پارک شهری هستند (نقشه‌ی ۱). از بین پارک‌های مورد مطالعه، پارک شهید رجایی (هشت‌بهشت) یکی از بهترین و زیباترین پارک‌های شهر اصفهان است که در مرکز شهر و در خیابان چهارباغ عباسی قرار دارد. این پارک از یک طرف در مجاورت با میدان امام (نقش جهان) و از طرف دیگر در مجاورت با بافت قدیم و تاریخی شهر قرار گرفته است. ویژگی منحصر به فرد پارک هشت‌بهشت، بازدید بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی از این مجموعه‌ی تفریحی و فرهنگی است. پارک غدیر (باغ غدیر) نیز از دیگر پارک‌های بزرگ اصفهان است که در آن امکان برپایی چادر برای شهروندان و یا گردشگران وجود دارد. سایر پارک‌های شهر اصفهان در مناطق مختلف شهر مکان‌یابی شده‌اند.

نقشه‌ی ۱- پراکنش فضایی پارک‌های شهری در اصفهان

مأخذ: نگارندگان.

یافته‌های پژوهش

رابطه‌ی بین نوع وسیله‌ی نقلیه و فاصله‌ی پارک‌ها

در جدول ۲ میانگین فاصله‌ی طی شده توسط شهروندان تا پارک‌های شهری نشان داده شده است. با توجه به نوع وسیله‌ی نقلیه‌ی در اختیار خانوارها، ارتباط بین این دو متغیر مورد آزمون قرار گرفته است.

جدول ۲- میانگین فاصله‌ی طی شده تا پارک‌ها بر حسب نوع وسیله‌ی نقلیه

منبع تغییرات		Mean	Std. Deviation
اتومبیل شخصی	۵۰	۲۴۲۴/۲۴	۲۵۶۳/۸۱
اتوبوس همگانی	۴۶	۲۰۷۸/۳۸	۱۲۳۳/۸۳
تاکسی	۲۱	۲۷۱۴/۲۸	۲۴۵۵/۰۹
موتورسیکلت	۲۶	۲۰۷۶/۴۷	۱۸۲۴/۳۲
دوچرخه	۱۲	۱۳۷۵/۰۰	۸۷۶/۲۷
پیاده	۱۴۵	۷۸۷/۵۲	۷۹۳/۹۹
مجموع	۳۰۰	۱۵۲۵/۶۰	۱۶۸۸/۸۶

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۷.

جدول ۲ نشان می‌دهد افرادی که فاصله‌ی محل سکونت خود را تا پارک‌های شهری به صورت پیاده طی نموده‌اند، به طور متوسط فاصله‌ای برابر ۷۸۷/۵۲ متر را طی کرده و افرادی که اتومبیل شخصی در اختیار داشته‌اند، به طور متوسط فاصله‌ای حدود ۲۴۲۴/۲۴ متر را پیموده‌اند. افرادی که با اتوبوس همگانی، تاکسی، موتورسیکلت و دوچرخه به پارک‌ها دسترسی پیدا کرده‌اند، به ترتیب فواصل کمتری را طی نموده‌اند.

با توجه به اینکه آزمون «تحلیل واریانس» به بررسی تفاوت بین گروه‌ها پرداخته و به منظور استنتاج معناداری آماری تفاوت بین گروه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، برای سنجش تفاوت میانگین دو متغیر فوق، از آزمون «تحلیل واریانس» استفاده شده است (جدول ۳).

جدول ۳- نتایج آزمون «تحلیل واریانس» رابطه‌ی نوع وسیله‌ی نقلیه و فاصله‌ی طی شده تا پارک‌ها

منبع تغییرات	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	۱۱۴۰۸۵۱۶۵/۳۰۷	۱۰	۲۲۸۱۷۰۳/۰۶۱	۹/۷۶۰	۰/۰۰۰
Within Groups	۴۵۳۵۱۴۹۶۲/۶۹۳	۲۸۹	۲۳۳۷۷۰۵/۹۹۳		
مجموع	۵۶۷۶۰۰۱۲۸/۰۰۰	۲۹۹			

مأخذ: محاسبات نگارندگان

جدول ۳ نشان می‌دهد، مقدار درجه‌ی آزادی (F) برابر ۹/۷۶ و سطح معناداری (Sig) آن برابر با ۰/۰۰۰ است. بر این اساس، بین دو متغیر از متغیرهای مستقل به لحاظ میانگین فاصله‌ی طی شده تا پارک‌های شهری تفاوت وجود دارد. به دلیل برابر فرض شدن واریانس متغیرها و تشخیص تفاوت میانگین بین وسایل نقلیه مورد استفاده برای دسترسی به پارک‌های شهری، از آزمون «توکی» (مقایسه‌ی زوجی) استفاده شده است. این آزمون وسایل نقلیه‌ی مورد استفاده را دو به دو با یکدیگر مقایسه می‌کند (جدول ۴).

جدول ۴- نتایج آزمون «توکی» رابطه‌ی بین نوع وسیله‌ی نقلیه و فاصله‌ی طی شده تا پارک‌ها

نوع وسیله‌ی دسترسی به پارک (I-J)		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
پیاده	وسيله‌ی نقلیه‌ی شخصی	-۱۶۳۶/۷۱۶۷	۳۰۸/۱۲۲۷۶	۰/۰۰۰
	اتوبوس همگانی	-۱۲۹۰/۸۶۱۳	۳۱۵/۴۵۱۹۵	۰/۰۰۱
	تاکسی	-۱۹۲۶/۷۵۹۹	۴۳۷/۱۲۵۹۱	۰/۰۰۰
	موتورسیکلت	-۱۲۸۸/۹۴۴۸	۴۰۲/۰۱۰۱۷	۰/۰۱۹
	دوچرخه	-۵۸۷/۴۷۴۲	۵۶۲/۴۱۷۳۸	۰/۹۰۲

مأخذ: محاسبات نگارندگان

نتایج آزمون «توکی» نشان می‌دهد، تفاوت بین افرادی که پیاده به پارک‌های شهری دسترسی پیدا می‌کنند با سایر افراد معنادار است. بدین معنی که افرادی که از اتومبیل شخصی برخوردارند و یا از سایر وسایل نقلیه استفاده می‌کنند، بیشتر به پارک‌های شهری دسترسی

دارند. بنابراین می‌توان اظهار نمود، فرضیه‌ی اول پژوهش که عبارت بود از: «بین نوع وسیله‌ی نقلیه‌ی در اختیار خانوارها و فاصله‌ی آنها از پارک‌های شهری ارتباط معناداری وجود دارد»، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

رابطه‌ی وضعیت شغلی شهروندان و زمان استفاده‌ی آنها از پارک‌ها وضعیت شغلی افراد و زمان استفاده‌ی آنها از پارک‌های شهری در پارک‌های نمونه مورد آزمون قرار گرفت. افراد نمونه (۳۰۰ نفر) بر حسب نوع شغل و زمان استفاده از پارک‌ها، در جدول ۵ طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۵- توزیع فراوانی زمان استفاده از پارک‌ها بر حسب نوع شغل افراد

منبع تغییرات	زمان استفاده از پارک‌های شهری					مجموع
	صبح	عصر	شب	روزهای تعطیل پایان هفته	سایر اوقات	
بیکار	۵	۱۴	۵	۱	۴	۲۹
شاغل بخش دولتی	۸	۱۵	۱۴	۸	۵	۵۰
شاغل بخش خصوصی	۲	۶	۶	۱	۲	۱۷
دارای شغل آزاد	۶	۳۸	۱۴	۱۷	۱۲	۸۷
محصل، دانشجو یا طلبه	۱۰	۳۳	۱۵	۷	۱۲	۷۷
بازنشسته	۱۲	۶	۲	۱	۳	۲۴
سایر	۰	۵	۲	۶	۳	۱۶
مجموع	۴۳	۱۱۷	۵۸	۴۱	۴۱	۳۰۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۷

با توجه به جدول بالا، ۴۳ نفر از افراد نمونه (۴/۱۴ درصد) صبح، ۱۱۷ نفر (۳۹ درصد) عصر، ۵۸ نفر (۵/۱۹ درصد) شب، ۴۱ نفر (۶/۱۳ درصد) روزهای تعطیل پایان هفته و ۴۱ نفر (۶/۱۳ درصد) در سایر اوقات از پارک‌های شهری استفاده می‌کنند.

با توجه به اینکه نوع شغل (متغیر مستقل) در سطح اسمی و زمان استفاده از پارک‌ها (متغیر وابسته) در سطح رتبه‌ای است، برای سنجش رابطه‌ی بین این دو متغیر از آزمون «ضریب فی و

کرامر» استفاده شده است (جدول ۶).

جدول ۶- نتایج آزمون «ضریب فی و کرامر» رابطه‌ی بین وضعیت شغلی و زمان استفاده از پارک‌ها

منبع تغییرات		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	۰/۴۰۱	۰/۰۴۱
	Cramer's V	۰/۲۰۰	۰/۰۴۱
	N of Valid Cases	۳۰۰	

مأخذ: محاسبات نگارندگان

همانگونه که در جدول ۶ ملاحظه می‌گردد، مقدار ضریب «فی و کرامر» به دست آمده به ترتیب مقادیر بسیار اندک $0/4$ و $0/2$ و سطح معناداری $0/04$ است؛ یعنی زمان استفاده از پارک‌های شهری، وابسته به وضعیت اشتغال افراد است. به عبارت دیگر، رابطه‌ی معناداری بین نوع شغل شهروندان و زمان بازدید آنها از پارک‌های شهری وجود دارد. بنابراین فرضیه‌ی دوم پژوهش که عبارت بود از: «بین وضعیت شغلی شهروندان و زمان استفاده‌ی آنها از پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری وجود دارد»، مورد تایید قرار می‌گیرد.

تفاوت جنسیت شهروندان و جاذبه‌های پارک‌ها

جاذبه‌ی پارک‌ها بر حسب جنسیت افراد متفاوت است. به عبارت دیگر جنسیت در انتخاب نوع جذابیت پارک‌های شهری تأثیرگذار است. در جدول ۷ افراد نمونه بر حسب جنسیت و عواملی که بر جذب آنها مؤثر است، طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۷- توزیع فراوانی جاذبه‌های پارک‌ها بر حسب جنسیت شهروندان

منبع تغییرات		جاذبه‌های پارک‌های شهری			مجموع
		جاذبه‌های مصنوعی	جاذبه‌های طبیعی	ویژگی‌های ایمنی و دسترسی	
جنسیت	مرد	۵۱	۱۵۱	۲۸	۲۳۰
	زن	۲۶	۳۶	۸	۷۰
مجموع		۷۷	۱۸۷	۳۶	۳۰۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۷

جدول ۷ نشان می‌دهد، ۱۸۷ نفر (۶۲/۳ درصد) جاذبه‌های طبیعی، ۷۷ نفر (۲۵/۶ درصد) جاذبه‌های مصنوعی و ۳۶ نفر (۱۲/۱ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را در جذب خود به پارک‌های شهری مؤثر می‌دانند. از بین مردان ۱۵۱ نفر (۵۰/۳ درصد) جاذبه‌های طبیعی، ۵۱ نفر (۱۷ درصد) جاذبه‌های مصنوعی و ۲۸ نفر (۹/۳ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را در جذب خود به پارک‌های شهری مؤثر دانسته و از بین زنان ۳۶ نفر (۱۲ درصد) جاذبه‌های طبیعی، ۲۶ نفر (۸/۶ درصد) جاذبه‌های مصنوعی و ۸ نفر (۲/۶ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را در جذب خود به پارک‌های شهری مؤثر می‌دانند. با توجه به اینکه متغیرها کیفی و از نوع رتبه‌ای هستند، برای آزمون آنها از آماره ی «کای اسکویر پیرسن» استفاده شده است (جدول ۸).

جدول ۸- نتایج آماره ی «کای اسکویر پیرسن» تفاوت بین جنسیت شهروندان و جاذبه‌های پارک‌ها

منبع تغییرات	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	۴/۱۵۸ (a)	۲	۰/۱۲۵
Likelihood Ratio	۳/۹۴۵	۲	۰/۱۳۹
N of Valid Cases	۳۰۰		

مأخذ: محاسبات نگارندگان

همانطور که در جدول ۸ ملاحظه می‌شود، کای اسکویر به دست آمده برابر با ۴/۱۵ و سطح معناداری آن برابر با ۰/۱۲۵ است. مقادیر فوق نشان می‌دهد، مقدار کای اسکویر به دست آمده کمتر از کای اسکویر جدول است. بنابراین تفاوت بین دو متغیر معنادار است؛ بدین معنی که جنسیت افراد در تعیین نوع جاذبه پارک‌های شهری مؤثر نبوده و جذابیت پارک‌ها مستقل از نوع جنسیت شهروندان است. بنابراین می‌توان گفت فرضیه ی سوم پژوهش که عبارت بود از: «بین جنسیت افراد و جاذبه‌های پارک‌های شهری تفاوت معناداری وجود دارد»، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

رابطه‌ی وضعیت سنی شهروندان و جاذبه‌های پارک‌ها

افراد در سنین مختلف جاذبه‌های خاصی را پذیرا هستند. در جدول ۹ افراد نمونه بر حسب سن و نوع جاذبه‌ی مؤثر بر جذب آنها به پارک‌های شهری، طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۹- توزیع فراوانی جاذبه‌های پارک‌ها بر حسب سن افراد

منبع تغییرات		جاذبه‌های پارک‌های شهری			مجموع
		جاذبه‌های مصنوعی	جاذبه‌های طبیعی	ویژگی‌های ایمنی و دسترسی	
سن	۱۵ تا ۲۹ سال	۳۸	۸۰	۲۱	۱۳۹
	۳۰ تا ۴۴ سال	۳۰	۵۱	۶	۸۷
	۴۵ تا ۵۹ سال	۹	۴۵	۷	۶۱
	۶۰ سال و بالاتر	۰	۱۲	۱	۱۳
مجموع		۷۷	۱۸۸	۳۵	۳۰۰

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۷.

با توجه به جدول فوق، ۳۸ نفر (۱۲/۶ درصد) از افرادی که بین ۱۵ تا ۲۹ سال سن دارند، جاذبه‌های مصنوعی را در جذب خود به پارک‌های شهری مؤثر می‌دانند. ۸۰ نفر (۲۶/۶ درصد) از این گروه سنی (جاذبه‌های طبیعی و ۲۱ نفر از آنها (۷ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را مؤثر دانسته‌اند. ۳۰ نفر از افراد ۳۰ تا ۴۴ سال (۱۰ درصد) جاذبه‌های مصنوعی، ۵۱ نفر (۱۷ درصد) جاذبه‌های طبیعی و ۶ نفر (۲ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را تأثیرگذار اظهار نموده‌اند. ۹ نفر از افراد ۴۵ تا ۵۹ سال (۳ درصد) جاذبه‌های مصنوعی، ۴۵ نفر (۱۵ درصد) جاذبه‌های طبیعی و ۷ نفر (۲/۳ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را ذکر کرده‌اند. ۱۲ نفر از افراد ۶۰ سال و بالاتر (۴ درصد) جاذبه‌های طبیعی و ۱ نفر (۰/۳ درصد) ویژگی‌های ایمنی و دسترسی را مؤثرتر از سایر جاذبه‌ها بیان نموده‌اند.

با توجه به اینکه متغیرهای مورد نظر از نوع رتبه‌ای و به صورت مستطیلی، یعنی سن دارای ۴ بُعد و نوع جاذبه دارای ۳ بُعد است، برای سنجش رابطه‌ی بین دو متغیر مذکور از آماره‌ی «کندال سی» استفاده شده است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- نتایج آماره‌ی «کندال سی» رابطه‌ی وضعیت سنی شهروندان و جاذبه‌های پارک‌ها

منبع تغییرات		Value	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-c	۰/۰۴۳	۰/۰۴۱
N of Valid Cases		۳۰۰	

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

همانطور که در جدول ۱۰ ملاحظه می‌شود، مقدار «کندال سی» به دست آمده برابر با ۰/۰۴ است که حاکی از رابطه‌ی بسیار ضعیف بین متغیرهاست. همچنین سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۴ بوده که رابطه‌ی معنادار بین دو متغیر را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر جاذبه‌های پارک‌های شهری وابسته به سن شهروندان است. بنابراین فرضیه‌ی چهارم پژوهش که عبارت بود از: «بین وضعیت سنی شهروندان و جاذبه‌های پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری وجود دارد»، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

در عصر حاضر شهرنشینی بی‌رویه و ناملایمات حاصل از زندگی شهری، موجب شده تا ساکنان شهرها برای کسب آرامش روحی و روانی به پارک‌ها و تفرجگاه‌های شهری روی آورند. در این میان شناخت صحیح عواملی که از دیدگاه شهروندان جذاب جلوه می‌نماید و متناسب با ویژگی‌های روحی و روانی آنهاست، اهمیت فراوانی دارد. زیرا خواست مردم توجه به خصوصیات رفتاری آنها سبب می‌شود تا بهره‌برداری بهینه از فضاهای شهری صورت گیرد و سیاست‌ها و برنامه‌های شهری در جهت نیل به اهداف برنامه‌ریزی شهری (ایمنی، رفاه و آسایش) هدایت شوند.

در این پژوهش، عوامل مؤثر بر جذب شهروندان به پارک‌های شهری با مطالعه‌ی موردی در پارک‌های شهری اصفهان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. ابتدا نسبت به گردآوری اطلاعات مورد نیاز از طریق مشاهدات میدانی اقدام شد و سپس نسبت به سنجش تعامل متغیرهای مورد مطالعه به وسیله‌ی آزمون‌های آماری، مبادرت گردید. به‌طور خلاصه نتایج حاصل از این پژوهش عبارتند از:

۱- رابطه‌ی بین نوع وسیله‌ی نقلیه‌ی در اختیار خانوارها و دسترسی به پارک‌های شهری رابطه‌ی معناداری است. در واقع می‌توان گفت، سطح رفاه اجتماعی- اقتصادی مردم در انتخاب نوع جاذبه‌ی تفریحی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری مؤثر است. به‌گونه‌ای که برخورداری از اتومبیل شخصی، مردم را جهت دسترسی به جاذبه‌ی مورد علاقه‌شان با مشکلات کمتری مواجه می‌نماید. به عبارت دیگر، افرادی که از اتومبیل شخصی برخوردار هستند، در انتخاب فرصت تفریحی آزادی عمل بیشتری دارند. بنابراین افراد مذکور از فضاهای تفریحی که در فواصل دورتری نسبت به محل سکونت آنها قرار داشته و متناسب با خواسته‌های آنهاست، بهره‌برداری می‌نمایند. در مقابل، کسانی که اتومبیل شخصی در اختیار ندارند، مجبور به استفاده از فضاهای تفریحی نزدیک به محل سکونت خود هستند.

۲- وضعیت شغلی شهروندان با زمان استفاده از پارک‌های شهری رابطه‌ی معنادار دارد. در واقع افراد شهری با توجه به نوع شغل خود در زمان‌های خاصی از پارک‌ها و فضاهای تفریحی استفاده می‌نمایند. به عبارت دیگر افراد شاغل غالباً در ساعات فراغت خود که عصر و شب را شامل می‌شود، از پارک‌های شهری استفاده می‌نمایند. زمان استفاده از پارک‌های شهری وابسته به شغل افراد است و بازدیدکنندگان پارک‌های شهری (گروه‌های مختلف شغلی) نمی‌توانند بدون توجه به وضعیت اشتغال خود نسبت به بازدید از پارک‌ها و فضاهای سبز شهری مبادرت نمایند.

۳- جنسیت افراد تفاوت معناداری را با جاذبه‌های پارک‌ها نشان می‌دهد. در واقع از نظر هر دو جنس (مردان و زنان) جاذبه‌ی پارک‌ها یکسان تلقی شده است. می‌توان اظهار نمود، مدیریت شهری و شهرداری اصفهان در برآوردن نیاز دو جنس موفق عمل نکرده و نیازهای روحی و

روانی مردان و زنان به درستی مورد شناسایی قرار نگرفته است؛ در حالی که زنان و مردان نیازهای خاص جسمی و روحی و روانی خود را دارند.

۴- علاوه بر موارد فوق، سن افراد در انتخاب نوع جاذبه مؤثر است. یعنی جاذبه‌ی پارک‌ها برای افراد سنین مختلف، یکسان و یکنواخت نمی‌باشد. توجه به خواسته‌های افراد سنین مختلف، موجب شده تا جاذبه‌ی پارک‌ها از نظر گروه‌های سنی مورد مطالعه متفاوت تلقی گردد. به عبارت دیگر، کودکان، جوانان و سایر گروه‌های سنی به جاذبه‌ها و وسایل و امکانات مورد نیاز در پارک‌های شهر اصفهان دسترسی دارند. این مسأله باعث شده تا افراد سنین مختلف، بتوانند نیازهای جسمی، روحی و روانی خود را در پارک‌های اصفهان تأمین نمایند.

منابع

- ۱- امین‌زاده، ب و افشار، د. (۱۳۷۸)، «طراحی و الگوهای رفتاری: پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری»، *فصلنامه‌ی محیط‌شناسی*، شماره‌ی ۱۲،
- ۲- ترابی فارسانی، ن. (۱۳۸۴)، «فضای سبز اکولوژیک راهبردی مناسب برای توسعه‌ی فضای سبز پایدار»، *ماهنامه‌ی پیام سبز*، شماره‌ی ۴۰،
- ۳- حافظ‌نیا، م. ر. (۱۳۸۰)، «مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی»، تهران، انتشارات سمت.
- ۴- دانشگاه اصفهان (۱۳۸۷)، «معرفی دانشگاه اصفهان»، اصفهان، انتشارات روابط عمومی دانشگاه اصفهان.
- ۵- رزمی، ک. (۱۳۸۴)، «بررسی راه‌های افزایش ضریب بهره‌برداری از فضاهای سبز شهری و پارک‌ها، نمونه: شهر رشت»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ۶- زنگی‌آبادی، ع و مختاری ملک‌آبادی، ر. (۱۳۸۴)، «شهرها، فضای سبز و رویکردی نوگرایانه به ابعاد انسانی طراحی»، *ماهنامه‌ی پیام سبز*، شماره‌ی ۴۲،
- ۷- سعیدنیا، الف. (۱۳۷۹)، «کتاب سبز شهرداری، جلد نهم: فضای سبز شهری»، تهران، انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری.
- ۸- شاهپوندی، الف. (۱۳۸۵)، «مکانیابی فضای سبز شهری (نمونه‌ی موردی: خرم‌آباد)»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ۹- صفوی، ع. (۱۳۸۰)، «مجموعه‌ی تفریحی- فرهنگی انقلاب کرمان: هم‌نشینی فرم، عملکرد و معنا»، *ماهنامه‌ی شهرداری‌ها*، سال چهارم، شماره‌ی ۴۷،
- ۱۰- علیپوریان، ژ. (۱۳۸۳)، «نقش فضای سبز در سلامتی روانی و جسمی انسان»، *فصلنامه‌ی سبزینه‌ی شرق*، سال چهارم، شماره‌ی پیاپی نهم.

- ۱۱- کرد، ب؛ عادل، الف و کیالاشکی، ع. (۱۳۸۶)، «بررسی کمی و کیفی گونه‌های جنگل کاری شده‌ی پارک طبیعت پردیسان (شهر تهران)»، *مجله‌ی علوم کشاورزی*، سال سیزدهم، شماره‌ی ۱.
- ۱۲- کلانتری، خ. (۱۳۸۷)، «*پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی- اقتصادی با استفاده از نرم‌افزار SPSS*»، چاپ سوم، تهران، انتشارات فرهنگ صبا.
- ۱۳- لقائی، ح. (۱۳۷۱)، «شهر سالم و فضای سبز»، مجموعه مقالات نخستین سمپوزیوم شهر سالم، به کوشش حوزه‌ی مشاور پزشکی شهردار تهران، تهران، انتشارات اداره‌ی کل روابط عمومی و بین‌المللی شهرداری تهران.
- ۱۴- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «*گزیده‌ی اطلاعات جمعیتی سال ۱۳۸۵ کل کشور*»، قابل دسترسی در سایت اینترنتی: www.sci.org.ir.
- ۱۵- ملک‌قاسمی، ع؛ بابایی کفایی، س و عادل‌پیشیجاری، الف. (۱۳۸۴)، «بررسی کاربرد اصول آمایش سرزمین و GIS در توسعه‌ی جنگل و فضای سبز (مطالعه‌ی موردی در جنگل سرخه حصار تهران)»، *مجله‌ی علوم کشاورزی*، سال یازدهم، شماره‌ی ۳.
- ۱۶- نظریان، الف. (۱۳۸۰)، «شهرهای آینده: کانون فاجعه‌ی انسانی یا بستر تعادل فرهنگی»، *فصلنامه‌ی فضای جغرافیایی*، سال اول، شماره‌ی سوم.
- 17- Barbosa, O., Tratalos, J., Armsworth, Paul R., Davies, R. G., Fuller, R. A., Pat J. and Gaston, K. G. (2007), "Who benefits from access to green space? A case study from Sheffield", UK, *Landscape and Urban Planning Journal*, No. 83, available at: www.sciencedirect.com.
- 18- Barker, R.G. (1968), "*Ecological Psychology*", Stanford University Press.
- 19- Chapin, F.S. and Brail, R. (1969), "*Human Activity System in the Metropolitan United States in Environment Behavior*", Harvard University Press.

- 20- Muderrso. Lo. H. and Dem. R. Z. (2004), "The Relationship between Perceived Safety in Urban Recreation Parks", *Journal of Applied Sciences*, Vol. 4.
- 21- Scottish Natural Association, (1981), "*Information on Natural Heritage Trends*", Scattish Natural Association.
- 22- <http://www.isfahanparks.org>.